

AMEN. FİLMİNDEKİ RICCARDO FONTANA KARAKTERİNİN KOHLBERG'İN AHLÂK GELİŞİM EVRELERİ AÇISINDAN DEĞERLENDİRİLMESİ

Fatma SARIASLAN¹

ÖZ

Bu çalışmada yönetmenliğini Constantin Costa-Gavras'ın yaptığı 2002 yılı yapımı “Amen.” filminin ana karakterlerinden olan Riccardo Fontana'nın Kohlberg'in ahlâk gelişim evreleri açısından değerlendirilmesi amaçlanmaktadır. Filmde II. Dünya Savaşı sırasında Almanya'da, biri orduda görevli olan SS Subayı Kurt Gerstein diğeri de kilisede görevli bir din adamı olan Riccardo Fontana'nın Hitler'in soykırım politikasını dünyaya duyurma çabaları konu alınmaktadır. Film, bu iki ana karakterin soykırım politikasına karşı bitip tükenmeyen bir çaba ile nasıl karşı koymaya çalıştıklarını, bunu dünyaya duyurmak için neler yaptıklarını ve etik olarak inandıklarının kendilerini koruma dürtüsünün önüne geçerek nasıl bir mücadele verdiklerini çarpıcı bir şekilde anlatmaktadır. SS subayı olan Kurt Gerstein, bitip tükenmeden suçları kınamakta, müttefikleri, Papa'yı ve Alman kilisesini bu konuda uyarmakta, fakat aynı zamanda da kamplarda kullanılan Zyklon B gazını sağlamaktadır. Kilisede görevli bir Cizvit olan Riccardo Fontana ise, tüm bu soykırıma sessiz kalan Vatikan'da sessizliği bozmaya çalışan bir din adamıdır. İşte bu makalede okuyucu, filmdeki Riccardo Fontana karakterinin Kohlberg'in ahlâk gelişim evreleri açısından bir değerlendirilmesini bulacaktır.

Anahtar Kelimeler: Gelişim Psikolojisi, Kohlberg, Ahlâk Gelişim Kuramı.

¹ Dr. , Orta Anadolu İhracatçı Birlikleri, fatmasariaslan(at)gmail.com

THE EVALUATION OF THE CHARACTER RICCARDO FONTANA IN THE MOVIE AMEN. IN TERMS OF KOHLBERG'S MORAL DEVELOPMENT STAGES

ABSTRACT

This study aims to analyze Riccardo Fontana, one of the main characters of the movie "Amen." directed by Constantin Costa-Gavras in 2002, in terms of Kohlberg's moral development stages. At the center of the movie lies the efforts of the SS officer Kurt Gerstein, posted in the army, and Riccardo Fontana, in the service of the church, to announce the holocaust policy of Hitler to the world. The movie gives a conspicuous voice to how the two main characters inexhaustibly struggled to resist the holocaust policy and what they did to announce this fact to the world and also how they strove to prioritize their faith of ethics over the drive to self protection. An SS officer, Kurt Gerstein constantly condemns the crimes, warns the allies, the Pope and the church of Germany but at the same time provides the Zyklon B gas used in camps. Riccardo Fontana, a Jesuit in the service of the church, is a reverend who aims to break the silence in the Vatican, which has kept its silence against the entire holocaust. And here in this article will the reader find an evaluation of the character named Riccardo Fontana in terms of Kohlberg's moral development stages.

Key Words: Developmental psychology, Kohlberg, theory of moral development.

Sarıaslan, Fatma. "Amen. Filmindeki Riccardo Fontana Karakterinin Kohlberg'in Ahlâk Gelişim Evreleri Açısından Değerlendirilmesi". *ulakbilge* 4. 8 (2016): 325-335.

Sarıaslan, F. (2016) Amen. Filmindeki Riccardo Fontana Karakterinin Kohlberg'in Ahlâk Gelişim Evreleri Açısından Değerlendirilmesi. *ulakbilge* 4. 8, s. 325-335.

Giriş

Avusturyalı yazar Rolf Hochhuth'un 1963 tarihli "Der Stellvertreter" (Temsilci) isimli oyunundan yola çıkan "Amen." adlı film, gerçekten yaşamış Alman kimyager teğmen Kurt Gerstein'in, savaş sonrası Nürnberg duruşmalarında delil olarak gündeme gelen kişisel notları üzerine kurulmuştur. 2003 yılı en iyi senaryo dalında Cesar Ödülü ve yine aynı yıl en iyi film dalında Lumiere Ödülü alan film, Fransa-Almanya-ABD-Romanya ortak yapımı olup, II. Dünya Savaşı sırasında Almanya'da, biri orduda (SS Subayı Kurt Gerstein) diğeri de kilisede görevli bir din adamının (Riccardo Fontana) Hitler'in soykırım politikasını direnerek bunu dünyaya duyurma çabalarını konu almaktadır. Gerstein gerçek hayattan bir karakter iken, Gerstein'in kitlesel katliamı durdurmak için birlikte kamuoyu yaratma mücadelesi verdiği Cizvit papazı olan Fontana ise kurmaca bir karakterdir. Hitler'in soykırım politikasının Vatikan ve müttefik diplomasinin gözler önüne serildiği filmde esir kamplarındaki insan görüntüleri ve dramatik sahneler yerine, sadece boş trenler ile kapıları açık bırakılmış esir kamplarına yer verilmiştir. Böylelikle film âdeta tüm dünyanın bildiğini gözler önüne sermekten kaçınmakla birlikte, böylesi bir trajediye nasıl bu kadar bilinildiği halde göz yumulduğuna bir gönderme yapılmaktadır.

1. Kohlberg'in Ahlâk Gelişim Kuramı

Lowrence Kohlberg New York Bronxville'de 1927 yılında doğmuş ve 1948 Şikago Üniversitesinde eğitim görmüştür. 1958 yılındaki doktora çalışması ahlâk konusunda yeni düzey teorileri araştırması olmuştur (Mercin, 2005:79). Kohlberg, ahlâki gelişimde zihinsel (cognitive) etkenler üzerinde önemle duran ve gelişim kavramını buna göre oluşturan araştırmacılardan biridir.

1.1. Kohlberg'in Ahlak Gelişim Kuramının Özellikleri

Kohlberg'e göre ahlâk, hak-haksızlık, doğru-yanlış, iyi-kötü konularında bilinçli yargılama ve karar vermeyi ve bu karar doğrultusunda davranışta bulunmayı kapsayan bilişsel bir yapıdır. Bir başka deyişle Kohlberg'e göre bilişsel bir yetenek olan ahlâk, bireyin kendisinin belirlediği ve aynı zamanda evrensel ilkelerle örtüşebilecek düzeydeki ilkelere göre yargıda bulunması, kararlar alması ve bu doğrultuda da davranabilmesi yeteneğidir (Çiftçi, 2003: 50).

Genel olarak Piaget'in gelişim kavramından esinlenen Kohlberg'de, Piaget gibi ahlaki gelişim sürecinin değişmezliği ve evrenselliği esastır. Değişmezliğin anlamı şudur: Ahlâki gelişimde de devinim ileriye dönüktür. Gelişme sürecinde

atlama imkânı yoktur. Kişiler evrelerden hızlı ya da yavaş geçebilirler. Bazılarında kısmen de bulunabilirler ama gelişme oldukça evreler süreci mutlaka izlenecektir.

Kohlberg, çocuğa ahlâki ikilemler içeren durumlar hikâyeye ederek çocuğun tepkisini (yargısını) değerlendirmektedir. Kohlberg kuramsal çıkmazlar kullanır. Çocuklara anlatılan bütün hikâyeler felsefidir. Çünkü ona göre her çocuk kendi içinde bir ahlak felsefecisi olarak düşünülmelidir.

Çocuklara anlatılan bir ahlaki ikilem hikâyesi şöyledir: “Avrupa’da bir kadın kansere yakalanmış ve ölmek üzeredir. Doktorlar onu tek bir ilacın kurtarabileceğini söylerler. İlaç o şehirde bir eczacının bulduğu bir tür radyumdur. Eczacı ilaç için maliyetinin on katı olan 2000 dolar fiyat istemektedir. Kadının kocası Heinz tanıdığı herkesten borç isteyerek ilaç parasının yarısını toplayabilmiştir. Heinz eczacıya karısının ölmekte olduğunu söyleyerek ilacı kendisine satmasını, paranın geri kalanını daha sonra tamamlayacağını söyler. Ancak eczacı “hayır, ilacı ben buldum ve ondan para kazanacağım” diyerek ilacı satmayı reddeder. Heinz’de ümitsizlikten eczacının dükkânına girip eşi için ilacı çalar. Kocanın bunu yapması gerekir miydi?”

Hikâyelere verilen yanıtlar, çoğunlukla sorunun güdüsü, amaç, sorumluluğun dağılımı gibi bir ya da birkaç genel ögesine ilişkindir. Kohlberg çocukların hikâyelere verdikleri cevaplara göre üç ayrı düşünme tipi, yani düzeye ve bu düzeyleri de kendi içinde ikiye evreye ayırmıştır.

1.2. Kohlberg’in Ahlak Gelişimi Yargısının Altı Evresi

Evre kavramı zihinsel gelişim psikolojisi yaklaşımının bel kemiğini oluşturur. Kohlberg altı ahlâk gelişim evresinin varlığını ortaya koyabilmek için, insanların ahlâki sorunlarını çözmek için kullandıkları düşünce süreçlerini belirleyecek ikilemler geliştirmiştir.

Kohlberg hem çocukların hem de yetişkinlerin düşünce yapılarını ortaya koyacak ikilemler verdikten sonra, deneklerin ikilemleri çözmesi amacı ile başvurdukları seçenekler ile bu seçeneklere ilişkin nedenlerini gruplayarak üç düzey ve altı ahlak gelişim evresini geliştirmiştir. Bu evreler şöyle sıralanabilir:

“Gelenek Öncesi (**Pre-conventional**)=İtaat ve ceza, saf çıkarıcı eğilim, Geleneksel (**conventional**) = İyi çocuk, Kanunlara ve kurallara uyma eğilimi, Gelenek Sonrası (**Post-conventional**)= Sosyal zıtlıklar, evrensel ahlâk ilkeleri”

Düzey A: Gelenek Öncesi

Bu düzeyde çocuk kültürünün getirdiği iyi ve kötü, doğru ve yanlış kavramlarına açıktır, ortak davranış kurallarına uyar.

Evre 1: Ceza ve itaat dönemi: Bu evrede davranışın sonucunda doğruluk ve yanlışlığına bakılır. Örneğin çocuk eğer ahlâki olarak hata yapmışsa cezalı, doğru olanı yapmışsa değildir. Birinci evre son derece ilkel özellikler taşır. Çocuk bütün sorunlara fiziki cezalarla çözüm arar. Zıddı olan doğru davranış düşüncesi de ödül getirir kanısındadır. Bu evreye ilişkin örnek olarak, trafik polisinin olmadığı bir kavşakta kırmızı ışıkta geçen sürücünün davranışı veya sınavda hocasının görmeyeceğini anlayan öğrencinin kopya çekmesi verilebilir. Bu evredeki birey Heinz hikâyesinde Heinz'in suçlu olduğunu ve polisin onu yakalayarak hapse atacağını düşünür.

Evre 2: Gelenek öncesi özellikler taşımakla birlikte ikinci evre birinci evreye oranla daha gelişmiş özellikler gösterir. Bu özellikler çocuğun yeni zihinsel ve rol alma yeteneklerinden kaynaklanır. Bu evrede göze göz diş diş anlayışı hakimdir. Kurallara, ihtiyacı karşıladığı sürece uyulur. Bu dönemdeki birey için her şey karşılıklıdır. “Bu dönemde “doğru” olan şey, diğer insanların ihtiyaçlarını da dikkate alan, somut ve karşılıklı adil alışveriştir. Bu evredeki kişi ne kadar verirsem o kadar almalıyım” anlayışına sahiptir. “Bu evredeki birey Heinz hikâyesinde Heinz'in suçsuz olduğunu, çünkü hırsızlığı karısı için yaptığını ve bir kocanın karısı için bunu yapması gerektiğini düşünür.

Düzey B: Geleneksel Düzey

Bu düzeyde ailenin, grubun ya da kişiden beklediği davranışlar kişinin kendi inançları kadar değerlidir. Uzlaşmadan öte bir benimseme söz konusudur.

Evre 3: Bu evrede kişiler arası uyum ya da “iyi kız, iyi oğlan” yönelimi iyi davranış, başkalarını hoşnut kılan, onlara yardım eden ve onlar tarafından beğenilen davranıştır. Çoğunluğun davranışıyla ya da doğal davranışla stereotipik bir uzlaşım vardır. Kibar olarak takdir edilmek önem kazanmıştır. Bu evrede iyi vatandaş vergi ödemelidir; iyi çocuk anne ve babanın koyduğu kurallara uyar ve ona göre hareket eder. Bu evredeki birey Heinz hikâyesinde Heinz'in suçlu olduğunu, çünkü toplumdaki insanların onu ayıplayacağını düşünür.

Evre 4: Yasa ve kural yönelimi vardır. Otoriteye ve kurallara uyma ve toplumun isteklerini yerine getirme yönelimi başlamıştır. Kurallara uymanın nedeni, toplumsal sistemin–düzenin korunmasıdır. Bu dönemdeki birey öğrencinin kopya

çekmemesi gerektiğini, çünkü kopya çekmenin kurallara aykırı olduğunu savunur; hiç kimse vergisini ödemesi de vergi ödeneği kanunlar emrettiği için ödeme yanlısıdır. Bu evredeki birey Henz hikâyesinde Heinz'in suçlu olduğunu, çünkü Heinz'in kanunlara aykırı davrandığını ve toplumsal düzeni bozduğunu düşünür.

Düzyer C: Gelenek Sonrası (Özerk Ya da İlkeli Düzyer)

Bu düzyer, evrensel geçerliliği olan ahlak kurallarını, değeri ve hukuki anlaşmalarını korumaktır. Hatta bu kurallar gürubun kanunları ile çelişse bile korumaktır. Bu düzyerde ahlaki değeri ve ilkeleri yorumlamaya doğru açık bir çaba vardır.

Evre 5: İyi eylem, tüm toplum tarafından kabul edilmiş normlara göre tanımlanır. Yapılan anlaşmalar hayat ve özgürlük gibi temel insan hakları ile çelişmedikçe “iyi” veya “kötü” olarak nitelendirilmezler. Temel hakları çiğneyen anlaşmalar ahlak açısından taraflar isteyerek girmiş olsalar bile geçersizdir. Örneğin insanın sömürülmesi ve kölelik sistemi taraflar arasında anlaşma olsa bile kabul edilemez. “Yaşama, özgürlük gibi temel insan hak ve özgürlüklerini, çoğunluğun görüşüne ters düşse bile korumaktır”. Bu evredeki anlayışa göre, hiçbir yasa bir insanın ölümüne neden olabilecek uygulamayı meşru gösteremez. Ancak aynı zamanda kimse de çalma hakkına sahip değildir.

Evre 6: Evrensel ilkeler evresinde, kişisel ahlaki değeri, toplum kurallarına göre soyut özelliklere dayanır. Altıncı evrede hayatın değeri, her türlü kişilerarası ilişkiden ötede, kategorik zorunluluk olarak kabul edilir. Bu evrede evrensel etik ilkelerine yönelim vardır. Söz konusu hayatın değeri olduğunda bunun kime ait olduğu, ne tür bir ilişki, yakınlık veya sözleşme çerçevesinde olduğu önemli değildir. Diğer bir deyişle, yaşam, evrensel bir insan değeri olan bireye saygı açısından ve kutsal olarak değerlendirilir (Wright vd. 1989:304).

Altıncı evre düşüncesi, sonuca ideal rol alma üstlenme süreci ile ulaşır. (Buna göre eğer kişi, bir pastayı dağıtmak için keserken hangi dilimin kendisine geldiğini bilmiyorsa, dilimleri olabildiğince eşit keser.) Bu evrede akıl yürütme felsefi açıdan geriye çevirme, evrenselleştirme ve tutarlılık kavramlarını içerir. Bu itibarla, altıncı evrede aşağıda belirtilen değeri gelişir:

- Kendini olayda yer alan herkesin yerine (kendi dahil) koyarak isteklerini tartmak.
- Daha sonra olayda hangi kişinin yerinde olacağını bilmediği bir durumda yine aynı kararı verip vermeyeceğini düşünmek.

- Daha sonra da tersine çevirebilir karar doğrultusunda davranmak durumundadır.

Kohlberg denekleri arasında filozoflar dışında altıncı evre doğrultusunda yargıya rastlanmadığını, ancak beşinci evre özellikleri gösteren yargı geliştiren deneklere altıncı evre özellikleri gösterildiğinde deneklerin altıncı evreyi tercih ettiklerini belirtmektedir.

1.3. Kohlberg'in Anketlerinin Değerlendirme Kriterleri

Kohlberg'in anketinde soruya kişinin verdiği cevap değil, getirdiği açıklama önemlidir. Yani bir sorunla karşılaşıldığında bulunan çözüm değil, çözüme varılırken gözlenen akıl yürütme süreci ile ilgilenildiği görülmektedir. İnsanlar doğru ve yanlış konusunda farklı görüşlere sahiptirler. Bu problemlere herhangi bir matematik probleminde olduğu gibi “doğru cevap” bulmak söz konusu değildir. Burada sadece insanların sosyal problemlerle karşılaştığı, ikilem içerisinde kaldıkları zaman çözüm yolunu ararken, onların zihinsel düşüncesi tespit edilmeye çalışılır.

Bu anlamda, Kohlberg'in ahlak gelişim evreleri düşünce yapılarında niteliksel değişiklikleri temsil ederler. Örneğin, farklı ahlak gelişim evresindeki iki insan aynı değerlere bağlı olabilir, ancak o değere bağlılık nedenleri farklı olacaktır.

1.4. Kohlberg'in Ahlak Gelişim Kuramına Eleştiriler

Kohlberg'e yönelik eleştirilerin biri, Kohlberg'in ahlak gelişimiyle bilişsel gelişim arasında kurduğu bağlantıya dayanmaktadır. Bu yöndeki eleştiriler biliş reddeden bir yapıda olmayıp, sadece bilişin ahlak gelişimi için yeterli temel oluşturmadığını savunmaktadırlar. Örneğin Youniss yeni yaklaşımında, ahlak gelişiminde biliş ve duyguyu ayrı düşünmek mümkün değildir. Bu yaklaşımda, bir grubun üyesi olmanın ve grup içi etkileşimin ahlaki yargılamaya etkisi olduğu belirtilmektedir (Çelen, 2000: 96).

Kohlberg'in kuramının diğer bir eleştiri noktası, kuramını yapılandırırken kullandığı deneklerin tümünün erkek olmasıdır. Kadınlarla ilgili herhangi bir durumda yargıya ulaşmada erkeğin bilişsel şemalarının yeterli olamayabileceğinden hareketle, Kohlberg'in sözünü ettiği ilkelerin yetersiz kalabileceği ileri sürülmektedir (Çelen, 2000: 96).

Kohlberg'e yöneltilen bir başka eleştiri ise, ahlaki yargılamadaki toplumsal tutumları görmezden gelmesidir. Bu eleştiriye göre, birey bilişsel açıdan geleneksel düzeye ulaşmış olsa bile, toplumun çıkarları, toplumun benimsediği değer yargıları ve tutumları doğrultusunda, bilişsel yanını bastırıp koşullanma ve ödüllenme sonucu

bilişsel açıdan beklenilenden çok farklı davranabilir. Bir savaş sırasında adam öldürmek, esirlere eziyet etmek doğal bir davranış olarak kabul edilebilir. Birey bu şekilde davranmakla çevresinden takdir toplarsa, hatta madalya vb. şeylerle ödüllendirilirse bilişsel çelişki yaşamadan davranışını sürdürecektir. Birey bilişsel olarak geleneksel düzeye ulaşmış olsa da, içinde bulunduğu ortamın geliştirdiği tutumlar ağır basarak farklı davranışlar sergileyebilmektedir (Çelen, 2000: 97).

2. Riccardo Fontana Karakterinin Kohlberg'in Ahlâk Gelişim Evreleri Açısından Değerlendirilmesi

Filmde, görevine yeni atanan SS teğmeni ve aynı zamanda saygı duyulan bir kimyager olan Kurt Gerstein, askerlerin içme suyunu dezenfekte etmekte kullanılması için geliştirdiği Zyklon B gazının Yahudilerin katliamında kullanıldığını öğrenir. Ölüm kamplarını düzene koymaları için görevlendirilen SS subaylarından biri olan Gerstein, bu katliamın ortaya çıkarılması umuduyla gizlice İsveç konsolosluğuna, Alman Protestan Birliği'ne ve Vatikan temsilcilerine ulaşır. Bu çabaları sonucu kendisini dinleyen yalnız bir kişi vardır: Vatikan'da güçlü bağlantıları olan bir Cizvit papazı, Riccardo Fontana. Riccardo Gerstein'a Papa'yı bu Yahudi soykırımına karşı harekete geçireceğine söz verir. Papa'ya yapılan katliam anlatıp, en azından bir kınama yapmasını ister. Ancak Vatikan'ın ve Papa'nın tutumu Riccardo'nun tahmin ettiği gibi olmaz. Vatikan katliamla ilgili olarak sessiz kalmayı tercih eder.

Riccardo'nun durmaksızın uyarmaya çalıştığı Kardinal ve Papa olaylar karşısında sadece 'sembolik' bir acı duymaktadırlar. Diğer bir deyişle, Riccardo olayları kendi başına gelmiş kadar içeriden yaşarken; Papa ise sadece acının etrafında gezinmektedir. Bir anlamda Vatikan, Hristiyanların bombalandığı bir dönemde 'sınırlı kredisini' Yahudi toplumu için harcamayı akılcıca bulmamaktadır. Neredeyse bir politikacı kadar etkisi ve gücü olmasına rağmen Papa Aziz XII'inci Pius, sadece ölenlere dua etmekle yetinmektedir. Daha fazlasını yapmaktan çekinen Papa, kabullenmişliğin en büyük parçası olmayı tercih etmektedir. Biraz iddialı olmakla birlikte, "temizlik operasyonu"nu engelleyebilecek güçte olduğu halde durumu kabullenen ve susan bir dini otorite olarak Vatikan'ın pasif bir cinayet işlediğini söylemek mümkündür. Nazi döneminde Hitler'in "temizlik operasyonu"nun dayanağı olan resmi ideolojinin en somut örneği belki de, alt okumaları açısından korkunç bir anlam taşıyan ve filmde Gerstein'in çocuğunun çözmeye çalıştığı şu matematik probleminde saklı: "Bir işçi ailesine bir ev 15.000 Mark'a mal olursa; ve bir akıl hastanesi yapmak ve yönetmek için 1 milyon Mark gerekiyorsa, akıl hastanesinin parasıyla kaç tane işçi lojmanı yapılabilir?"

Vatikan'ın II. Dünya Savaşı sırasında takındığı tarafsız (!) tutuma karşılık Riccardo Fontana'nın, Papa'dan ve Vatikan'dakilerden çok daha Hristiyan, çok daha inançlı, vicdanlı olduğu söylenebilir. Papa, inandığı değerler uğruna vicdanını harekete geçiren bir din adamı gibi tutum takınmaktan ziyade, adeta bir devlet adamı gibi mantık yürütüyor. Bir anlamda Papa, yaşanan trajedi karşısında bir devlet adamının olaylara mesafeli tutumunu benimsiyor. Öte yandan Fontana ise yaşamını riske atıyor, kendi inandığı şey uğrunda canını feda ediyor, çünkü o tanıklık ettiği acımasızlıkların, cinayetlerin asla kabul edilebilir olduğuna inanmıyor. Her ne kadar Gerstein gibi gerçek yaşamdan bir karakter olmayıp, kurgu bir kişilik olsa da, Fontana birçok insanın değişik öğelerini, değişik yönlerini yansıtan karma bir karakter olarak ortaya çıkıyor.

Riccardo vicdanının sesini dinlemekten çok uzak olan bir dini yapılanma içinde, olanlara dur diyebilecek bir etki mekanizması arıyor. Sessiz kalan hiyerarşinin içinde sessizliği bozmaya niyetli genç bir din görevlisi olan Riccardo, Nazi yönetiminin Yahudilere, akıl hastalarına ve Çingenelere yaptığı zalimliğe karşı hayatını bile tehlikeye atacak kadar cesur bir insan. Üstelik Riccardo sadece Vatikan'ı ve Papa'yı değil, bu soykırım karşısında sessiz kalan müttefikleri de suçluyor.

Soykırımı göz yuman Papa'nın, teolojik ve etik olarak bir imajdan ve figürden öteye geçemediği gören Riccardo, Papa'nın inandığı gerçeğin, masum insanların sesinin dünyaya duyurulmasının değil, kendi katılması gereken seremoniler, sadece kendi çevresi ve söyledikleri olduğunu anlıyor. Din sosyal bir varlık olan insanın toplumda moral desteği ve etik gücünü temsil etmesine rağmen, filmde kilisenin bu dönemde bundan oldukça uzakta olduğunu görüyoruz. Kilise o dönem boyunca yalnızca kendi varlığını sürdürme sorumluluğunu yerine getirmeyi başarabiliyor. Bunu da kendi diplomasisi ve politik stratejisini ortaya koyarak yapıyor. Kilise bir yandan akıl hastalarının öldürülmesine karşı çıkıyor; öte yandan ise Yahudilerin öldürülmesine sessiz kalıyor. Neden? Çünkü onlar Katolik, hatta Hristiyan bile değiller!

Kohlberg'in ahlak gelişim evreleri açısından incelendiğinde, Riccardo Fontana'nın "evrensel ahlak ilkeleri eğilimi"nde olduğunu, yani ahlaki gelişim evrelerinden altıncısında olduğunu iddia etmek mümkündür. Zira bu evrede kişi en yüksek ahlaki devreye ulaşmıştır ve tıpkı Fontana örneğinde olduğu gibi, kişi kendi vicdanına dayanarak geliştirdiği ahlaki ilkelere uymaktadır. Diğer bir deyişle, Fontana temelde -dini inancı ne olursa olsun- insanın değerine inanmaktadır.

Öte yandan, farklı düşünce yapılarının bireyin gelişiminde değişmez bir sırayı oluşturduğu düşünüldüğünde, kültürel faktörlerin bu sırayı hızlandırabildiği, yavaşlatabildiği, en üst düzeye erişmeyi engelleyebildiği; ancak değiştiremediği bilinmektedir. Yani, zihinsel gelişiminde, işlem öncesi sezgisel düşünceden geçmeden somut işlemler düzeyine ulaşamayan bir kişi, ahlak alanında da insan yaşamının değeri ve her şeyin üstünde korunması gerektiği fikrine ulaşabilmek için, yaşamın maddi varlıklardan daha değerli olduğu gerçeğini kavramak zorundadır. Fontana'nın ahlaki gelişimi bu çerçeveden değerlendirildiğinde, kültürel bir faktör olarak "din" veya "inanç" ögesinin, Fontana'nın bireysel gelişiminde önemli bir yeri olduğunu söylemek mümkündür. Ona göre insan yaşamının değeri, maddi bir çıkara işaret eden "iktidar" olgusundan çok daha fazladır. Ancak Fontana'nın ahlak gelişimi açısından salt din ögesinin belirleyici olduğunu söylemek yetersiz bir açıklama olacaktır. Zira Fontana'nın filmin sonunda Yahudi zulmüne karşılık takındığı tutum din unsuruyla açıklanmayacak ölçüde engindir: Fontana bir Hristiyan olmasına karşılık, Yahudi armasını takarak kendisini toplama kamplarına götürecek olan trene binmeyi tercih etmektedir. Bu noktada akla şu soru gelecektir: Fontana şayet altıncı ahlaki gelişim evresindeyse, ve insan yaşamının değerini her şeyin üstünde tutuyorsa, neden kendisini ölüme götürecek olan yolu seçmektedir? Kanımca Fontana'nın bu tavrını "ahlaki bir protesto" olarak değerlendirmek ve insan yaşamına en büyük önemi atfetmekten de öteye geçen, kendi yaşamını diğerlerin yaşamlarının gözden çıkarılmasının önüne koyacak kadar cesur bir tavırla açıklamak mümkündür. Bu noktada şunu hatırlamak gerekmektedir: önemli olan kişinin hangi değeri seçtiği değil, seçiminin nedenleridir. Yani kişinin seçtiği değere ilişkin nedenleri onun ahlak evresinin belirleyicisidir. Burada Fontana'nın böylesi bir ölümü seçmesi, insan yaşamına verdiği önemin umursanamayacak ölçüde az oluşundan değil; tam tersine bizatihi insana ve onun yaşama hakkına verdiği öneme tüm dünyanın dikkatini çekmek adına, kendini feda etmesinden kaynaklanmaktadır.

Bu konuda üzerinde durulması gereken bir başka husus da şudur: Kohlberg'in ahlaki gelişim evreleri hiyerarşik bir bütündür. İnsan düşünmesi bir alt devreden bir üst devreye geçince üst evre alt evredeki yapıları da kapsamaktadır. Bu anlamda Fontana'nın vardığı son evrede, bir alt evrede sahip olduğu din ve inanç bağlamı elbette yine mevcuttur, ancak bu son evrede bu bağlam dışlayıcı bir niteliğe sahip olmayan daha üst bir bağlama, yani dinin değil "yaşamın kutsallığı"na varmaktadır.

Sonuç

Costa Gavras'ın 'Amen.' filminin kurulu olduğu iki temel karakterden biri olan Riccardo Fontana karakteri Kohlberg'in ahlak gelişim evreleri açısından en üst evre olan altıncı evrede yer almaktadır. Fontana'nın filmin sonunda inancını yitirdiği Katolik Kilisesine ilişkin yönetmen Costa Gavras'ın söyledikleri aslında herşeyi özetliyor: "*Savaş sırasında, Katolik kilisesi, insanlarla sadık bir ilişki içerisinde olan ve Nazi olmayan tek kurumdu. Oysa ki, ölüm kamplarının varlığından haberdar olduğunda, 'Amin.' dışında tek bir kelime bile etmedi*" (Webster, 2002). Bu bağlamda, filmin afişindeki haçın kızıla boyanarak gamalı haça dönüştürülmüş sembolü Gavras'ın sözlerinin tartışılmazlığını çarpıcı bir biçimde ortaya koymaktadır.

KAYNAKLAR

Wright, Derek ve Croxen Mary. "Ahlâk Yargısının Gelişimi". Çev. Demet Öngen. Ankara Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi 22.1 (1989): 289-310.

Mercin, Levent. "Piaget ve Kohlberg'in Ahlak (Moral) Gelişim Kuramlarının Özellikleri ve Karşılaştırılması". Sosyal Bilimler Araştırma Dergisi 5 (2005): 73-86.

Çelen, Nermin. "Kohlberg'in Ahlak Gelişimi Kuramı Üzerine Görüşler". U.Ü. Eğitim Fakültesi Dergisi 12.1. (2000): 95-99.

Çiftçi, Nermin. "Kohlberg'in Bilişsel Ahlâk Gelişimi Teorisi: Ahlâk ve Demokrasi Eğitimi". Değerler Eğitimi Dergisi 1.1 (2003): 43-77.

Webster, Paul. "New shocker from the man who invented death-row chic: the Christian swastika". The Guardian. 17 Şubat 2002 (26 Kasım 2005).

<https://www.theguardian.com/world/2002/feb/17/paulwebster.theobserver>